

«Magtymguly, baş gün sag bolsun janyň»

Category: Kitapcy, Magtymgulyny öwreniş, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

"Magtymguly, baş gün sag bolsun janyň" «MAGTYMGULY, BÄŞ GÜN SAG BOLSUN JANYŇ»

Magtymguly Pyragynyň döredijilik mirasyny köptaraply öwrenmekde, onuň türkmen jemgyyetiniň synmaz sütünlerine öwrülen döredijiligininiň syýasy-filosofik, jemgyyetçilik, adalatlylyk, parahatçylyk, adamkärçilik, ynsanperwerlik we ruhy-ahlak garayışlaryny yzgiderli wagyz etmekde hem-de dünýä ýáýmakda, aýawly saklamakda we geljekki nesillere ýetirmekde uly işler durmuşa geçirilýär. Akyldaryň dürli ýyllarda neşir

edilen eserler ýygyndylarynda matematika ylmyna degişli bolan sanlar dünýäsiniň togsan iki görnüşi duş gelýär. Şahyryň döredijiligine duş gelýän sanlar edebi dildäki, jemgyýetdäki we ylmy ýazuw sungatyndaky taryhy rowaçlyklary, kyssalary hemde gadymy medeniýetlerde orun alan, ady rowaýata öwrülen durmuş hakyatlaryny kämil öwrenmäge uly badalga berýär. Yaşı üç asyry asyry arka atyp barýan şahyryň lirikasynda başlik san ulanylyşy boýunça sanalaryň umumy hatarynda dördünji basgançagy eýeleýär. Gündogar edebiýatynyň halk döredijilik eserlerinde, epiki we şahyrana gazallarynda, yrymlarda, ynançlarda, milli däp-dessurlarda başlik san bilen baglanyşykly durmuş, ylmy, edebi gymmatlyklaryň, taryhy düşünjeleriň baý gatlagy köp duş gelýär. Liriki gahrymanyň hyjuylanma duýgularyny, gözellik häsiýetlerini we ylhamly dünýälerini çeper suratlandyranda hem-de döwürleriň hereket örüsini, gözýetim derejelerini, hakykat ölçeglerini we ählumumy mukaddesliklerini, baýlyklaryny beýan edende dünýä poeziýanyň pälwany Magtymguly Pyragy başlik sana köp we dowamly salgylanýar. Setirleri durmuş akabasyna haýyr, rahatlyk, rowaçlyk, şowluluk, gözellik tohumlaryny sepýän ussadyň edebi mirasynda baş bentli şygylar köplüğü boýunça ilkinjileriň hatarynda durýar. Gündogaryň beýik akyldary we nusgawy şahyry Magtymguly Pyragynyň döredijiligidé orun alan 58 sany eserlerinde başlik sanlara dowamly ýüzlenýängini görmek bolýar. Aryfyň "Läşden aýrylsa", "Kylgyl namazy", "Jela eýledi", "Ynsan ýaratdy", "Tumar gördüm", "Geçer, ýaranlar", "Gymmat ýagşydyr", "Myhmanydyr" atly eserlerinde "Magtymguly, baş gün mestan gezewer", "Okagyn namazy, baş wagtdan geçme", "Magtymguly, baş gün sag bolsun janyň", "Jany goýdy tende baş gün amanat", "Bäş alma bar pudagynda", "Ömür gelip geçer, baş gün döwrandyr, jan guşy bu tende baş gün myhmandyr", "Bäş wagty bilmegen bihabar baýdan", "Bäş gün bu pany dünýäde bir aşygyň döwranydyr" diýen hikmetli setirlerinde başlik san bilen bagly ajaýyp pikirleriň çeper nusgalary beýan edilýär. Milli ruhyň wyždany, halky zehiniň kerwenbaşysy hasap edilýän Magtymgulynyň "Gitmezmiş" atly ýedi bentli şygrynyň başinji bendinde:

*Ýer bilen Gökden kuwwatly,
Şol Ezraýyldan haýbatly,
Bäş kişiniň haryş atly,
Öňünden ýylan gitmezmiş –*

– diýen setirleri okamak bolýar. Edebi we ebedi paýhas bossanlygynyň bilbili, tämiz pikir tokaýlygynyň arslany bolan Magtymgulynyn dana setirlerinde orun alan «Bäs kişi» diýen mistiki, jadyly, hümmetli, syrly söz düzümi – Muhammet pygamberiň, Patmanyň, Hezreti Alynyň, Hasan bilen Hüseyiniň şöhratly ykbalyny we meşhur özür dowamatyny aňladyp gelýär. Her setiri küýsegli dürlere, sözleri akyl daragtynyň şirin miwelerine meňzedilýän dananyň “Dini biläni” atly baş bentli goşgusynyň ilkinji setiri:

Bäs işi berjaý kyl, musulman bolsaň –

atly çuňňur filosofik pikirler bilen başlanýar. Magtymgulynyn zehin gazanynda gaýnan şabaz, serbaz, zerbaz setirlerdäki “Bäs iş” düşünjesi taryhy edebiýatlara salgylansak iman, namaz, roza, zekat, haj mukaddesliklerini gysga setirlerde beýan edip görkezýär. Irki orta asyr edebi çeşmelerde “Bäs iş” aňlatmasy hünär zähmedini, söýgini, dostlugu, adalaty we halallygy hem aňladypdyr. Beýik we mertebesi belent şahyryň «Pygan eglenmez» atly ýedi bentli gazalynyň bäsiniji bendinde “Bäs günden ýokary myhman eglenmez” we “Bola-bola gider sen” atly gazalynyň dördünji bendinde «Bäs wagt ýada sala-sala gider sen» diýen edep laglarynyň, durmuş medeniýetiniň, ahlak kämillinginiň hyrydarly, zerewşan setirleri orun alypdyr. Bu ýerde “Bäs gün” we “Bäs wagt” söz düzümi ynsan ömrüniň baş tapgyry 100 ýaşa deňelmek bilen, onuň her 20 ýyllyk pursatlarynyň (birinji etaby 1-20 ýaş, ikinji etaby 20-40 ýaş, üçünji etaby 40-60 ýaş, dördünji etaby 60-80 ýaş, bäsiniji etaby 80-100 ýaş) biologiki ýasaýsynyň, ösüşiniň fiziki aýratynlyklaryna mahsus bolan häsiýetler baş ugra bölünilip görkezilýän düşunjäni bildirip gelýär. Döredijilik gjury we edebi sapaklarynyň ussatlygy köplere halypalyk edýän, köňüller köşgünüň soltany Magtymgulynyn döredijiliginde duş gelýän “Bäs-hawwasy-hamsa kat” atly setirlerinde “hawwasy” sözi – “ýokary derejede saýlantgylara syrdaşlar”, “hamsa” sözi – “bäs sany eserler”, “kat” sözi – “ýaradanyň öňünde, biribaryň alnynda iň ynamdarlar” diýmekligi aňladyp, bu

ugurda ilkinji bolup Gündogar edebiýatynda baş poemany bir diwan edip döretmegiň milli mekdepleriň esaslandyrylmagyna uly goşant goşan söz sungatynyň azylzadalary Nyzamynyň, Nowaýynyň, Hafzyň, Jamynyň we Sagdynyň ussatlyk mertebesi, ylmy hatyrasy, döredijilik şöhraty gysga şahyrana setirde çeper sarpalanyp görkezilýär.

Dädebaý PÄLWANOW.

[Suratda: Magtymguly Pyragynyň Türkiýäniň paýtagty Ankaradaky heýkeli Magtymgulyny öwreniş](#)